

Széchenyi szelleme.

Széchenyi nevének tiszteletére gyűltünk egybe. Nemcsak azért, hogy meghajoljunk egyre növekvő nagysága előtt, hanem, azért is, sőt első sorban azért, hogy a Reá emlékezés által erősödjünk a magunk munkájában. Csak ez a szándék teheti értékké a megemlékezéseket.

A magyarságnak nagy szüksége van megint egyszer lelki erejének növelésére, nemzeti életünk homályaiban világosságra, a boldogabb jövő felé való sokféle, külön utakon járó, szembenálló törekvés egyesítésére. Sokan talán csak ösztönösen, de sokan tudatosan fordulnak ezért újból Széchenyi felé. A történelemből megtanultuk, hogy 110 évvel ezelőtt az ő lelki ereje, mély hazafisága, rendületlen fajszeretete, önfeláldozása fordította vissza a nemzetet a pusztulás útjáról; beszédeiből és könyveiből egyszer már életmentő világosság áradt a nemzet állapotára és tennivalóira; senki olyan meggyőződéssel nem tanította, hogy egyesíteni kell minden erőt, ha kedvező változást akarunk előidézni. Ezt kell megtanulnunk tőle most is. Ő tiltakoznék legjobban az ellen, hogy ezek a megemlékezések élete adatainak felújításából álljanak, küzdelmeit, sikereit, összeomlását adják elő vagy akár magyarázzák. Ezt a tudomány már el is végezte és ezután is nyilván sokat foglalkozik még vele. Most azonban egyébre van szükség: a lelkébe kell néznünk, szellemét kell újra magunkba fogadnunk; hasznunk csak ebből lesz.

A ma 150 éve született Széchenyire gondolva elvonul előttünk a 150 év története. Látjuk Magyarországot s benne a magyarságot Széchenyi születése idején: akkor a nemzet magára eszmélésének élénk jelei bensőbb, magyarabb, tevékeny élet reménységét ébresztették. Azután pár évtized múlva mégis úgy látjuk, ahogyan az akkorra már kinyílt szemű Széchenyi látta: magyartalanság, fenyegető veszedelmek iránt érzéketlenség; a vagyonosokban önzés, a nagy tömeg sorsa, sőt a saját javok iránt is érteletlenség; gondolatlanság, tespedés mindenfelé; emiatt műveletlenség, szegénység, széttagoltság, elmaradottság; a javítást, haladást sürgetők sorsa a részvéttlenség, gáncsvetés, tehetetlenség és elkeseredés. Látjuk, mint gyötrődik Széchenyi ezek láttára, mint lobban fel lelkében a hivatásérzés „isteni szikrája“, hogyan keresi a magyarság felébredtésének, megmentésének útját, hogyan veszi magára egész nemzete gondját s mint áll ki „a nyilvános élet tövismezejére“, amint mondta: „én, ha senki más!“ Az akkori előkelő ifjak életének „ízetlen örömei“-ből kiábrándult s látjuk, mint küzdi le önmagát, mint emelkedik föléje szunnyadó hazájának, mint kél szavára és példájára sokoldalú tevékenység, építő munka, anyagi gyarapodás, szellemi szük-

Megnyitó a Budapesti Iskolánkívüli Népművelési Bizottság emlékünnepején, 1941 szeptember 21.

ségletek megérzése. Majd azt látjuk, hogy más erők hatása alá kerül a nemzet, Széchenyi eltűnik a közéletből; de a magyart tervszerűen pusztító osztrák birodalmi önkénnyel aztán ő száll szembe legnagyobb hatással. Mult századi életünknek egyik legtanulságosabb, felemelő jelensége a halálán való országos megdöbbenés; ennek nyomában mintha ismét visszatért volna hozzá lélekben a műveltebb magyarság. De — fájdalom — nem kevésbbé tanulságos az is, hogy a napi politika örvényeiben miként tűnik el Széchenyinek már szelleme is a kiegyezést követő idők közéletéből. Amint pedig a legutóbbi négy évtizedre gondolunk s látjuk a magyar sors bonyolódását, előbb fenyegető, azután bekövetkezett veszedelmeinket: bizonyosak vagyunk afelől, hogy ezeknek egyrészt az is oka volt, hogy Széchenyiről elfeledkeztünk.

Ha nem felejtjük el, ha mindenféle iskolában, iskolán kívüli népművelésben úgy élne Széchenyi neve, ahogyan megérdemelné és a nemzet érdeke megkövetelné: akkor ma közkincsünk volna a szelleme és áthatnák egész életünket az ő közéleti erkölcstanának alapelvei. Akkor politikusaink — tisztelet a kivételnek — nemcsak egy-egy mondatát ismernék, hanem Széchenyi lelkével nyúlnának az ország dolgaihoz; mindenféle munkakör emberei a nemzeti élet hatalmas körforgásában látnák magokat s az egyéni munka jelentőségének nemes önérzetével, de az egyes ember kicsinységének szerény felismerésével igyekeznének a lehető legjobb munkát végezni, abban a tudatban, hogy nincs olyan kicsiny ember, akinek az élete nem hat ki az egész nemzet életére s nincs olyan nagy ember, akinek nem a legegyszerűbb alapelvekből kellene a legnagyobb alkotások felé is megindulnia.

Sokféle ember számára és parányi idő alatt nem lehet Széchenyi gondolatvilágából mindent összefoglalnom, ami a mai emberhez szól. Nem is szándékozom. Igazi hatást Széchenyi úgyis csak arra tesz, aki maga fordul hozzá. Bármelyik könyvét veszi elő bárki, amint nehéz fogalmazását megszokta, egyszercsak úgy érzi, mintha Széchenyi neki beszélné. S ha nemcsak magának él az ember, hanem valóban „egész nemzetét hordozza szívében“, akkor ráeszmél, hogy amit Széchenyi a kortársainak mondott, amivel felrázta őket, az minket is magunkra, a nemzet mostani állapotára eszméltet. Ez azt bizonyítja, hogy Széchenyi gondolatai ma is elevenek, ma is előre mutatnak, nekünk is útbaigazítást jelentenek. Széchenyi nem a múlté.

Száztíz éve, hogy a Hitel-ben először sürgette, de soha sem múlja idejét a figyelmeztetés, hogy nyissátok ki a szemeteket, nézzetek körül, lássatok meg minden hiányt, mert „veszély fenyegeti a magyart“; először is magatokban keressétek a veszedelmek forrását s a menekülés biztosítékait is, mert „magunkban van a feltámadási erő“; ne csak várjátok vagy éppen követeljétek a kedvező változást, hanem magatok dolgozzatok szünetlenül, hogy legalább „valami paránnyal“ hozzájáruljatok a nemzet életének biztosításához; ne fenekedjeteك egyre csak egymás ellen, hanem igyekezzetek felismerni mások jó szándákát, enélkül „neked sincs, nekem sincs, mert nem értjük“ és nem segítjük „egymást“; a közös munkából a magáét mindenki tegye meg, mert csak „százazreknek egy célra törekvő“ cselekvése tarthatja meg és emelheti fel a

nemzetet; ne járjatok a „képzelt jó“ után „levegő utakon“, hanem vessétek meg lábatokat szilárdan a földön és azt végezzétek, amit ez a pillanat parancsol; de ne a pillanatnyi, hirtelen haszon kecsegtessen, hanem nézzetek a jövőbe, gondolatok előre, vonjatok munkátok elé „távolibb időkört“; ne akarjatok egyszerre aratni, hanem előbb szántások és vessetek, ha élni akartok!

Ilyen gondolatok hosszú láncolatával világítja meg az egyesek és a nemzet életét; így értette meg gondolkodó kortársaival, hogy mindenkinek kötelessége munkáját magas mérték alá állítania, a haza állapotával törődnie, és személyes érdeke a közös dolgozásban odaadón részt vennie. Egyik legfőbb törekvése volt, hogy közös munkára egyesítse a magyarságot: „egynek minden nehéz, soknak semmi sem lehetetlen“. Ez az értelme annak, hogy mindenféle célra először is társulást, egyesületet alakított. Ebben a szellemben mutatta a példát. Azt tartotta emberhez méltónak, ha azt nyomozzuk: miképpen lehet embertársaink javát, boldogságát előmozdítani. Azért dolgozott, hogy az életet mások számára kellemesebbé, emberibb életté tegye. Azért örült nagy vagyonának, mert módot adott neki arra, hogy hasznot tegyen. Minél kevésbbé van — úgymond — rászorulva, annál inkább kötelességének tartja, hogy életét mások javára szentelje. Magára alkalmazta első sorban, hogy „munka a családi és nemzeti életnek legmélyebb, legtartósabb sarkalata“. Nem térítette el ettől sem megnemértés, sem rágalmozás. Valóban, bele is vitte kortársainak lelkébe, hogy nem a sok beszéd, hanem a megfontolt, kiszámított, jól elrendezett cselekvés ment meg egyest és nemzetet.

Tudta jól, hogy ezt a különben nagyon egyszerű észjárást csak az foghatja fel és követheti, akinek az értelme fejlett. Értékes munkát csak az végezhet, aki arra felkészült. Széchenyi politikájának éppen azért alaptétele, hogy „minden ország boldogságának egyedüli elve a közértelem, mert az értelmi súly erő s az erő boldogság“. Csak a közértelemesség teheti uralkodóvá bárhol is a tisztult nemzeti érzést, ez pedig feltétele annak, hogy a nemzet a maga értékeit kifejthesse. Jellemző mondása, hogy „a lakosok testi és lelki szebbítése, a nemzet és ez által az emberiség tisztítása, fejlesztése, nemesítése a kormányoknak, fejedelmeknek legfőbb hivatása és legszigorúbb kötelessége“. Nem ismer nagyobb bünt, mintha az értelem fejlődésétől bárkit is szántszándékkal elzárunk: „Az embernek lelki tehetségit fogva tartani legszívtelenebb kegyetlenség“; a legnagyobb „irgalmatlanság, ha ember embertársának halhatatlan részét csorbítani kívánná“. A nemzet jövőjének csak a közértelem, a közműveltség a biztosító. Azt mondja: „Mindenben a tanulabb győz“, „A tudatlanságnál nagyobb és fertelmesebb rabság nincsen; a tudatlan ember minden rab között leginkább rab“. Már pedig ő szabadságot kíván, igazi szabadságot, vagyis lelki függetlenséget; azt kívánja, hogy minden ember „fennálljon emberi méltóságának magaslátán“.

A megilletődött emlékezésnek ezekben a napjaiban talán-talán fogékonyabbak vagyunk Széchenyi igazságai iránt; az élet is szorít, oh nagyon szorít bennünket arra, hogy keressük s ha megtaláltuk, hasz-

náljuk „emberi méltóságra emelkedés“-ünknek, lelki erőnk fejlesztésének eszközeit. Széchenyi ezeket nagy bőséggel kínálja. S amint szavát halljuk, még azok is, akik évtizedek óta minden alkalommal Hozzá menekültünk, ma különös értelműnek látjuk jól ismert, sokszor idézett gondolatait. Nekünk szólnak, ma is segíthetnek. A munkára kész embert bátorítja; a csüggedőnek pedig saját példájával tanítja, hogy ha nehéz is, nem szabad lemondani, minden sikertelenség után újra kell kezdeni a küzdelmet: az élet körülményeit emberi munka csak lassan javíthatja, de minden becsületes munkának előbb-utóbb megjön az eredménye!

Az életnek olyan területe nincs, amelyen dolgozva erősítést ne kaphatnánk Széchenyitől. Mindenféle munka emberei arról győződnek meg a szavából, hogy az embert emberséges lelke, jó szándéka, buzgósa, tanultsága, kitartása teszi a nemzetnek értékes tagjává. Bár hallgatnánk Reá végre mindenfelé, mindenféle körben! Az következne belőle, amit Széchenyi akart: „nemzetünk megtartása és nemesebb kifejtése!“

Imre Sándor.

A nemzetnevelő Széchenyi.*

A nagy embernek természetes volta az, hogy nemzetének nevelőjévé válik. Nem azért, mintha az akarna lenni, hanem azzal az egyszerű ténnyel lesz azzá, hogy van. A történet felmutatja őt a közösségnek és ezáltal példa lesz mindazok számára, akik utána következnek. Ha meghal, ideává alakul át és ez az idea ott ragyog a késői utókor gyermekei előtt, s általa tájékozódni tudnak a történelem útján, mikor nagy nemzeti értékek és célok felé törekszenek. Széchenyi sem volt pedagógus, mégis minden nagy emberrel közös vonása, hogy ma is nevelője nemzetének. A maga lelkével, egész szellemiségével, azzal a móddal, ahogyan érzett, gondolkozott és akart, minden magyarnak utat mutatott. Egy alkalommal azt mondotta: „Nincs nálam jobb magyar; mint én, akárhány nálamnál őszintébb és hübb egy sincs, erre esküszöm.“ Az ő lénye valóban annyira a magyarságnak megtestesülése, hogy a legkülönbözőbb korok gyermekeit példájával csakugyan magyarrá tudja nevelni és épen ez a magyarrá nevelés az, amiért mi ebben az órában különös hálával gondolunk rá.

Bizonyosan vannak közöttünk akik azt mondják, hogy mi az: magyarrá nevelni, — miért van arra szükség!? Az ember magyarnak, vagy németnek születik, vagy valami más nemzet fiának, és azt a lelket nyilatkoztatja meg a világ felé, amelyet így magával hozott. A magyar nem is lehet ennél fogva más, mint magyar — a német más, mint német, és így tovább. A helyzet azonban nem egészen ilyen egyszerű. A születés ugyanis csupán lehetőség, és a nemzeti lelket, a nemzeti érzést és akaratot minden ember a maga lelki fejlődésének folyamán szerzi meg. Valójában rá kell tehát nevelni az egyes embert, hogy egy

* Részletek egy szabadelőadásból.